

Ljudsko je lice površina planeta, pomislio je Mojsije, boreći se s vjetrovom, oblacima i vlastitim dahom i prisjećajući svijeta ostavljenog u dolini, zemlje od koje je potekao i koja mu sada daje snagu da ustraje u svom usponu na Sinajsku goru. Kao prvog alpinista, takozvani Erri de Luca u knjižici naslovljenoj "I reče" (E disse, 2011).

Prisjećam se te rečenice dok promatram upečatljiv krajolik izbrazdana lica autora koji ulazi u Crveni salon pulskoga sajma, okružen svojim hrvatskim prevoditeljicama. Sebe voli definirati kao skupljača priča koje uzima od života. Da je riječ o životu prepunom priča, uz velik broj objavljenih knjiga, kazuje i životopis: zidar, radnik, aktivist, samouki prevoditelj, vozač kamiona, skladištar, pjesnik, pripovjedač, scenarist, alpinist - samo su neki od poslova i zvanja u kojima se okušao.

Sa(n)jam knjige u Istri uspio je konačno nagovoriti Errija de Lucu da se uživo predstavi hrvatskoj publici. Uz tri prevedena romana: "Ti, moj" (prev. Sanja Roić, Zid, Sarajevo, 1999.), "Tri konja" (prev. Vanda Mikšić, Meandar, Zagreb, 2011.) i "Dan prije sreće" (prev. Vanda Mikšić, Meandar, Zagreb, 2009.), na sajmu je predstavljena i zbirka s tri pripovijesti ("Irenina priča", prev. Dunja Kalodera, Meandar, Zagreb, 2014.). Čitatelji mogu pročitati i poneku pripovijest ili kraći zapis objavljen u časopisima, kao i srpski prijevod romana "Montedidio" objavljen 2011. u Banjoj Luci. Nije to puno za autora prevedenog na 30-ak jezika, s pozamašnom bibliografijom od 50-ak proznih i memoarskih, četiri pjesnička, više scenarističkih i desetak prijevodnih naslova.

U MOSTARU I OKOLICI

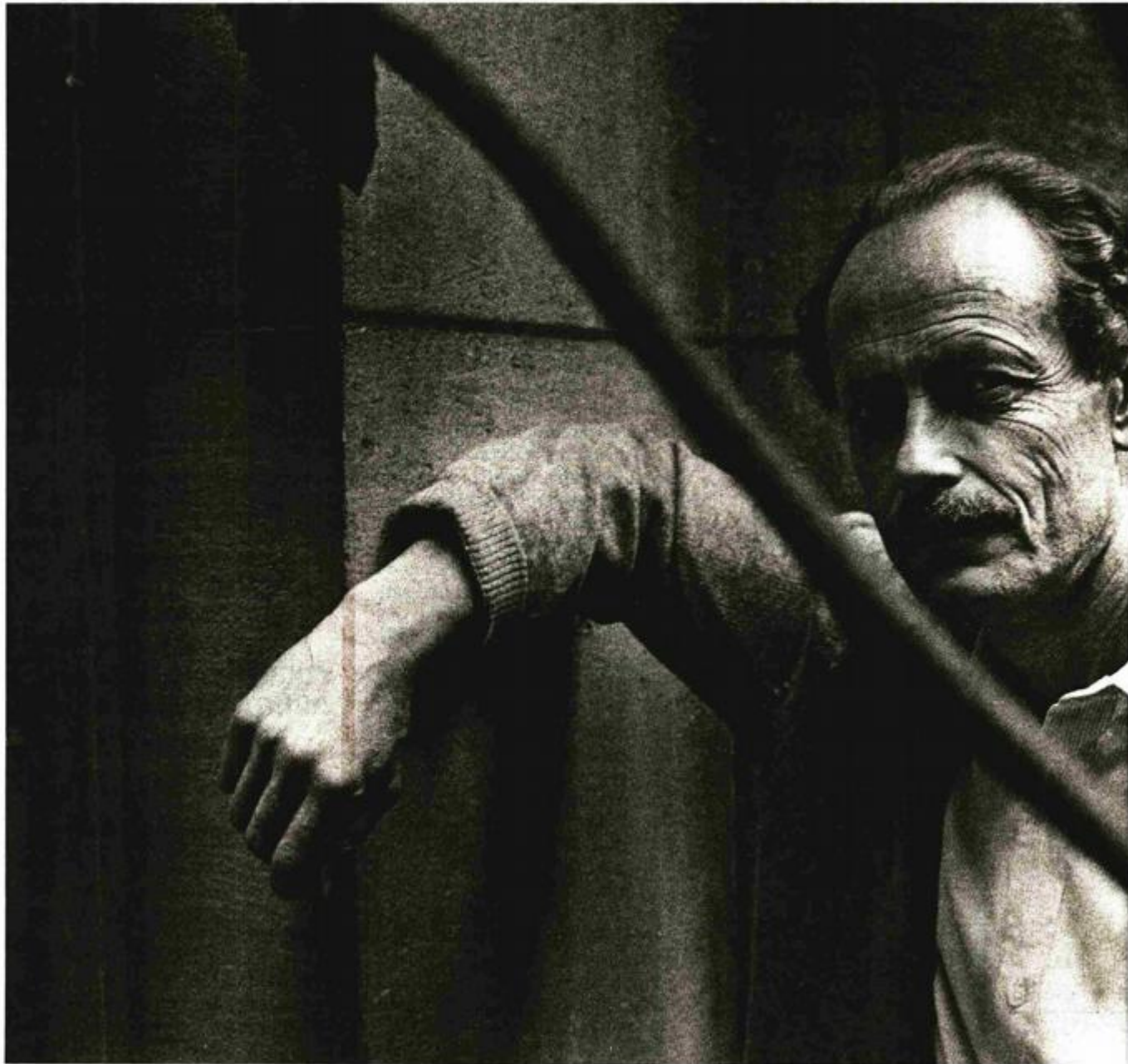
Kao ni za autora koji je sredinom 90-ih redovito putovao ovim krajevima kao vozač kamiona i u organizaciji katoličke udruge A.R.P.A. prevozio humanitarnu pomoć zaraćenim stranama u Bosni i Hercegovini. Sjećanja na to razdoblje razasuta su u mnogim Errijevim knjigama, bilo da je riječ o digresijama koje umeće u fabule svojih romana ili o autobiografskim zapisima. Godine 1995. u knjižici naslovljenoj "Prizemlje" okuplja tekstove koje je, u rubrici pod naslovom "Scriptorium", neko vrijeme redovito objavljivao u katoličkom listu *Avvenire*. U nekima od njih opisuje svježa iskustva s humanitarnih putovanja po Hercegovini, osobito Mostaru i okolici. Piše, među ostalim, i o mostu srušenome 1993., nakon što su ga "prvo gadali s lijeve obale", a zatim "dokrajčili s desne". U zaključku metaforički prizeljuje da upravo papa kao pontifex maximus, graditelj mostova, dođe u Mostar i okupi rasuto kamenje.

Knjiga pod naslovom "Lettere fraterne" (Bratska pisma, 2007.), nedavno objavljena u prijevodu Tvrtka Klarića

ERRI DE LUCA, PJESNIK, PRIPOVJEDAČ, SCENARIST, SAMOUKI ZIDAR, VOZAČ KAMIONA, SKLADIŠTAR, ALPINIST

Živi u okolini Rima, u kući koju je sam sagradio uz pomoć dvojice radnika. Ondje piše, prevodi Stari zavjet i sadi drveće

RAZGOVARALA
TATJANA PERUŠKO

Više volim reći da uređujem nego li da sam njihov

i izdanju Kulturnog društva Bošnjaka Hrvatske, opipljivo je nasljeđe ratno-volonterskog iskustva. Pisma koja je Erri de Luca izmjenjivao sa sarajevskim pjesnikom, akademikom i prevoditeljem Izetom Sarajlićem, autorom čije su stihove o "Liniji Mažino", o "rođenima dvadeset treće, streljanima četrdeset druge" ili "opet jednoj noći" u kojoj

bivšim zatvorenikom na Golum otoku.

Odrastanje u napuljskim četvrtima i obiteljska prošlost, radnička mladost, politički aktivizam i humanitarni rad u Africi i Bosni, mnogome su obilježili De Lucine u nasjoo neprevedene prozne tekstove. Zajednička njegovoj prozi i autobiografskim zapisima naglašena je

IZ VUKOVARA SAM PONIO TRI SADNICE ORAHA. NISU SE PRIMILE. BILI SU, OČITO, SPREMNI IZRASTI U SVOJOJ KUĆI, A NE U IZBJEGLIŠTVU

netko nekoga gubi, naizust znale generacije jugoslavenskih omladinaca - svjedočanstvo su bratskog susreta između dvojice književnika. Potvrđuje to i roman "Ti, moj" iz 1998., nastao kao odgovor na Izetovu želju da Erri "napiše neki roman, neku priču čiju bismo junakinju mogli zavoljeti". Erri de Luca u svojoj biografiji ističe i prijateljstvo s Antom Zemljarem, piscem

solidarnost, socijalna osjetljivost te promišljeno sudjelovanje u sudbinama izmišljenih likova ili onih nadahnutih stvarnim osobama iz života bogatog susretima. Redovito ispričovijedane u prvom licu, Errijeve fiktionalne pripovijesti ispisane su jezikom bratske ljubavi prema bližnjemu i svijetu.

Premda u svojim javnim nastupima ustrajno brani

političke metode talijanske izvanparlamentarne ljevice - među kojima i djelovanje Crvenih brigada, za čije žrtve kaže da je riječ o palima u građanskom ratu, za razliku od nevinih žrtava tzv. desnog ili crnog terorizma 70-ih, odgovornog za brojne bombaške napade (među ostalim one na željezničkoj postaji u Bologni ili u banci na Trgu Fontana u Milanu) - njegovu publiku ne čine isključivo lijevo orijentirani čitatelji. Tome pridonosi, među ostalim, aspekt duhovnosti koji progovara iz brojnih tekstova.

BIBLIJSKI LIKOVİ

U njima se nadahnjuje likovima i događajima opisanima u Bibliji, osobito Starom zavjetu. Neke je čitatelje privukla pak ekološka perspektiva te ljubav prema prirodi - bilo da je riječ o sveprisutnom mediteranskom imaginariju, koji uz zavičajno-autobiografsku napuljsku perspektivu uključuje i reminiscencije na ostale sredozemne obale, mora i mitološku prošlost, bi-

lo da se opisuje planinski svijet, poput talijanskih Dolomita.

Unatoč autorovoj tvrdnji da su njegove priče prikupljene i posuđene od života, čitatelji će neke od njih pamtiiti po refleksivnosti i izrazitom lirizmu. Pjesničkim senzibilitetom preradujući životnu materiju, autor slaže svoju građevinu od riječi, nudeći na mnogo mjesta razlog da zastanemo i uživamo u pogledu.

Prilikom gostovanja na prvim danima pulskoga sajma Sa(n)jam knjige u Istri, Erri de Luca odgovorio je na nekoliko pitanja.

● U više ste prigoda istaknuli da ne volite kad vas nazivaju 'angažiranim piscem', no vlastita vam biografija proturječi. Odakle otpor prema ovoj definiciji?

- Angažman me ne zokuplja u potpunosti niti sam aktivni pobornik angažirane umjetnosti. Povremeno sam prihvaćao zadatke koje nisam mogao odbiti. Volim Don Quijotea, no često se po-

istovjećujem s njegovim konjem, jer i meni se znalo dogoditi da me zaskoči kakav Don Quijote, borac za pravu stvar, i da me upregne u neki svoj hitni pothvat. Opravdani ciljevi katkad biraju neprimjerene borce. No, to ne znači da smo slobodni povući se. U angažman ne ubaram svojih 20 godina radničkoga staža, bilo je to samo ustupanje radne snage u zamjenu za plaću.

KNJIGA OPTUŽBI

● Otkad je Roberto Saviano objavio 'Gomorra', izloživši se opasnosti, u Italiji se ne prestaje govoriti o novoj angažiranoj književnosti. Čini li vam se da je na djelu radikalna novost?

- Saviano je uspio nevjerojatno dobro prodati svoju knjigu optužbi, no njegov slučaj nije moguće oponašati. U nas postoje primjeri dobrog istraživačkog novinarstva u knjigama hrabrih novinara, dok za književnike ne vrijedi isto.

● Napulj je tema kojoj se ne prestajete vraćati u romanima, pripovijestima i za-

PREVODITELJ, AKTIVIST, NIST...

jem priče, autor

pisima. Koja su napuljska iskustva bila ključna za vaše ljudsko i spisateljsko sazrijevanje?

- Prije svega dijalekt, moj materinski jezik. I dan danas, kad god se svadam sam sa sobom, činim to na napuljskom. Zatim su tu glasovi žena koje pričaju priče. Upijao sam ih slušajući ih, uvlačile bi mi se pod kožu do te mjere da sam se mogao fizički poistovjetiti s njihovim strahovima, ljutnjama, sažaljenjem. Napulj je kroz njih ugadao moj živčani sustav kao kad se ugađa kakvo žičano glazbalo. Pokućio me i zatim mi dopustio otići. Ima jedna lokalna izreka koja kaže upravo to: prvo ću te poučiti, zatim izgubiti.

● **Poznato je da ste kao aktivist bili na istaknutom položaju u izvanparlamentarnom pokretu Lotta Continua početkom 70-ih. Kakvi su bili odnosi između aktivista talijanske izvanparlamentarne ljevice i socijalističkih zemalja, osobito ondašnje Jugoslavije?**

- Bili smo sve samo ne pra-

vovjerni. Među nama je bilo staljinista, trockista, maoišta, anarhista. Ja sam osobno bio skloniji Rosi Luxemburg. Jugoslavija nam je bila simpatična jer se odvojila od oba bloka i svrstala uz zemlje koje nisu pripadale ni NATO-u ni Varšavskom paktu. No, nisam se upuštao u pominja istraživanja. Volio sam Ivu Andrića, zatim sam zavolio Predraga Matvejevića i Danila Kiša. Ondašnji talijanski intelektualci potpisivali su naše peticije jer su mnoge od nas hapsili tijekom javnih manifestacija i trpali u zatvore. Bilo nas je jako puno.

DUGOTRAJNI MIR

● **Što je vas kao bivšeg aktivista izvanparlamentarne ljevice ponukalo da se 90-ih pridružite katoličkoj udruzi kao vozač kamiona s humanitarnom pomoći? Kako ste se snalazili u ratu koji je za dobar dio zapadnoga svijeta bio i ostao odveć složen?**

- U Europi se ponovno vodio rat. Pripadao sam prvom

Erri de Luca rođen je 1950. u Napulju. Ime je dobio po stricu Harryju, rođenom u braku Napuljca i Amerikanke. Kao 18-godišnjak odlazi u Rim da bi aktivno sudjelovao u radu izvanparlamentarne ljevice: istaknuti je član skupine Lotta Continua, koja tih godina u Italiji djeluje uz druge izvanparlamentarne pokrete. Politikom se bavi i nakon što se pokret raspao, sudjelujući, primjerice, u borbi protiv masovnih otpuštanja u Fiatu. Kao fizički radnik, zidar i skladištar radi u Italiji i Francuskoj. Sredinom 80-ih odlazi volontirati u Afriku. Deset godina poslije kamionom prevozi humanitarnu pomoć iz Italije u Bosnu i Hercegovinu, a 1999. odlazi u Beograd izraziti svoju podršku žrtvama NATO-ova "terorističkog napada".

Nedavno je optužen za "poticanje na kazneno djelo" zbog toga što je, protivući se izgradnji brze pruge Lyon - Torino te probijanju tunela kroz planine pune azbestnih naslaga, u intervjuu Huffington Postu izjavio da projekt "treba sabotirati", a da su "škare korisne jer se njima mogu rezati žice". Devetnaestog listopada 2015. sud ga oslobađa optužbe, uz objašnjenje da djelo za koje je optužen "ne postoji". Dobar dio talijanske javnosti oslobađajuću presudu doživio je kao obranu slobode govora, a neki i kao svojevrsno pomirenje s "utvarama prošlosti" iz radikalnih 70-ih. Objavio je 50 prozih i memoarskih naslova, četiri pjesničke zbirke, petnaestak prijevodnih izdanja. Kao autor, prevoditelj i scenarist De Luca suraduje na filmskim projektima, a njegovi prozni i lirski tekstovi često se izvode u talijanskim kazalištima. Suradivao je s vodećim talijanskim dnevnim listovima. Samouk je u francuskom, ruskom, jidišu i svahiliju, a prevodi i sa starohebrejskog.

Bavi se i alpinizmom; 2005. sudjelovao je u himalajskoj ekspediciji koju je predvodila talijanska alpinistica Nives Merol. Danas živi u okolici Rima, u kući koju je sam sagradio uz pomoć dvojice radnika. Ondje piše, prevodi Stari zavjet i sadi drveće.

erri de luca
irenina priča

Ireninu priču objavio je 2014. godine zagrebački nakladnik Meandar. Knjigu čine tri De Lucine pripovijesti

europskoj generaciji koju s 20 godina nisu poslali u neki rat. Mir je potrajavao gotovo 40 godina. Mnogi od nas osjetili su se pozvanima priskočiti u pomoć. Meni se dogodio poziv katoličkih volontera koji su prevozili pomoć u Bosnu. Zadatak nam je bio doprijeti do svih prognanika, bez obzira na njihovu pripadnost. Ovako bih definirao ta naša putovanja: bili smo 'mirovni krijumčari', već i zato što smo među hranom krijumčarili i lijekove, koje embargo nije dopuštao.

● **Nekoliko godina poslije odlazite u Beograd, izražavajući svoju solidarnost sa stanovnicima Beograda tijekom NATO-ovih bombardiranja. U jednom pismu sarajevskom prijatelju Izetu Sarajliću objašnjavate svoju odluku. Kako su vaši sarajevski prijatelji reagirali?**

- Izet mi je napisao: 'Sad je red na Beograd'. Ja sam tome pristupio osobno. Moja se majka čitavog života barem jednom noću budila sanjajući zvuk sirene za zračnu uzbunu. Napulj je od svih talijanskih gradova pretrpio najgora bombardiranja. Smatram taj zvuk filmskom glazbom 20. stoljeća. Od majke sam naučio da bombardirati neki grad, pucati na njegove nezaštićene stanovnike kao da je riječ o vojnim

kovima. Je li riječ o svjetsnom odabiru?

- Nikad ne biram između različitih pripovjednih mogućnosti. Za mene postoji samo jedna: ja koje pripovijeda i koje djeluje u priči. Ne poznajem odmak karakterističan za pripovijedanje u trećem licu niti panoramski pogled odozgo svojstven dirigentu. Pišem kao da sviram u društvu s ostalima. Krećem od sjećanja, od nečega što sam proživio. Zato više volim reći da uređujem priče, negoli da sam njihov autor. Autor je moj brat život.

ČITANJE SVETOG PISMA

● **Bavite se i doslovnim prevodenjem Starog zavjeta na talijanski jezik. Odakle ta potreba?**

- Iz želje da budem ekstremno vjeran izvornom obliku Starog zavjeta, koji je napisan na starohebrejskom. Ne za ljubav vjere, jer nisam vjernik, nego radi čitateljske i prevoditeljske vjernosti. Zvučat će čudno, ali tako je: svakodnevno nakon buđenja pročitam jedno poglavlje Svetoga pisma na starohebrejskom. Osjećam fizičku privrženost prema tom jeziku i zahvaljujem mu prevođeci ga.

● **Nedavno ste oslobođeni optužbe da ste svojim riječima 'poticali na kazneno djelo' prilikom prosvjeda**

IŠAO SAM U BEOGRAD KADA SU GA BOMBARDIRALI JER SAM NASLIJEDIO NOĆNU MORU SVOJE MAJKE - ZVUK SIRENE ZA ZRAČNU UZBUNU

postrojbama - predstavlja čin najgorog terorizma. Otišao sam u Beograd jer sam naslijedio noćnu moru svoje majke. Kad sam, stigavši noću u grad i sišavši s kamiona kojim sam doputovao iz Mađarske, začuo prvu sirenu, odmah sam je prepoznao. Taj me zvuk učinio baštinikom stoljeća koje se na ovaj način privodilo kraju.

KAO BRAĆA GRIMM

● **Rat u bivšoj Jugoslaviji prisutan je u dosta vaših tekstova. Razlog tome vjerojatno su i prijateljstva stečena tijekom boravka u Bosni i Hercegovini. Kako je došlo do bratskog odnosa sa sarajevskim pjesnikom Izetom Sarajlićem?**

- Sprijateljili smo se u Sarajevu tih nesigurnih 90-ih. Za nas dvojicu običavao je govoriti da smo poput braće Grimm, jer, što god napisali o 20. stoljeću, ispala bi bajka. Zatim je došao k meni, u Italiju. Govorio je da je Italija za njega crveni čekić kojim je razbio prozorsko staklo autobusa i izašao iz požara. Jedne večeri za mojim stolom napamet recitirao Jesenjina i meni se pričimilo da ga razumijem. Tek sam poslije počeo učiti ruski.

● **Pripovijedajući priče iz vlastitog ili tuđih života, nastupate iz pozicije sudjelovanja, nikad se u vašim tekstovima ne pojavljuje pripovjedni glas koji dominira nad pričom i li-**

protiv gradnje brze ceste Lyon - Torino u Val Susi. Kanite li se angažirati u sličnim prosvjedima?

- I dalje pratim borbu u Val Susi, iskrcavanja na Lampedusi, sulude bušotine u moru nadomak apulijske obale. Činim to jer postoje građanske udruge koje se bore za pravne ciljeve i podržavam ih darujući im ono malo pozornosti koju mi pribavlja položaj pisca.

● **S obzirom na ishodište i tematiku, s pravom vas nazivaju mediteranskim piscem. No, s vremenom ste otkrili i svoju planinsku dušu. Odakle ta ljubav prema planini?**

- Volim se penjati, otkrio sam da imam tijelo koje to može i da mu godi penjati se. U planini iznova nalazim pravi odnos između čovjeka i zemlje. Prostor je u planini neizmjeran, a moja mjera beznačajna. Krhki smo, nezaštićeni, ništavni, pred tom velikom okomitom površinom. Tamo se osjećam kao nezvani gost kakve veličanstvene mineralne pustinje.

● **Što je bilo s tri sadnice oraha koje ste 1997. ponijeli iz Vukovara i zasadili ih kod sebe, na polju u okolici Rima? Jesu li izrasle u stabla?**

- Ne, premda imam stablo oraha koje me upravo u ovom razdoblju daruje plodovima. Vukovarski su orasi očito bili spremni izrasti u stabla u vlastitoj kući, a ne kod mene u izbjeglištvu.